

”Be, tjäna din make och undvik omoraliska handlingar”

Om kvinnors rättsskydd i Afghanistan

TEXT: SARI KOUVO

Vid en konferens för kvinnors rättigheter, 2005, konstaterade Shinwari, ledare för både Högsta domstolen och Sunni ulamarådet (det sunnitiska rådet för skriftlärda), att kvinnor har tre ”rättigheter”: be, tjäna sin make och inte begå omoraliska handlingar. Under diskussionen som följde (män diskuterade med män) ställde sig en kvinna upp och berättade om bortgifta småbarn och om en hustru som fick ett finger avhugget för varje ”misstag” hon gjorde. Hon avslutade sitt inlägg med att konstatera att i Afghanistan är den hand som skriver lagen om kvinnan och den hand som ger rättigheter åt kvinnan alltid en mans hand – och den lag som skrivs är ingen rättvis lag och de rättigheter som ges är inga egentliga rättigheter.

Syftet med den här artikeln är att ge en bild av hur rättssystemet behandlar kvinnor i Afghanistan. När det gäller lagstiftningen har framsteg gjorts sedan talibanregimens fall, men som exemplet ovan visar är verkligheten en annan.

Kvinnor i Afghanistan kan åtnjuta mycket respekt ifall de håller sig inom de snävt tilltagna, men alltmer otydliga, gränser som sätts av den afghanska kulturen och som ibland åberopar islam och om de har familjer som stödjer dem. Men kvinnor som kommit på tvären med kulturen eller med familjen åtnjuter ingen respekt och

kan förvänta sig väldigt lite stöd från myndigheter eller rättssystem. Den bild som målas upp i den här artikeln är inte särskilt positiv, men det finns givetvis motbilder. I Kandahar i söder arbetar polisen tillsammans med kvinnodepartementet för att finna lösningar för kvinnor som lämnat sina hem (oftast är lösningen att låsa in kvinnorna i fängelset eftersom det är det enda stället där de kan åtnjuta visst skydd) och i Kunar i nordost har vissa domare på eget bevåg, i enlighet med rätten men helt emot samhällets normsystem, börjat behandla fall av våld mot kvinnor.

Det afghanska rättssystemet har eroderats under 25 år av krig. Varje regering som suttit vid makten i Afghanistan har antagit och reviderat lagar i syfte att sätta sin ideologiska stämpel på lagstiftningen. Det här har lett till en situation där islamsk rätt, sekulär rätt och traditionella rättsuppfattningar fungerar som rättskällor och tillämpas ofta av relativt utbildade domare.

Även om steg har tagits för att eliminera diskriminerande lagstiftning, så är många av de ”lagar” som tillämpas fort-

farande direkt diskriminerande och ibland livsfarliga för kvinnor. Särskilt på familje- och straffrättens område samt vad gäller tvistlösning med hjälp av traditionella rättsuppfattningar (främst Pashtunwali) är lagstiftningen ►

TEMA
KVINNA & MAN

” Afghanistan har många lagar men ingen rättstillämpning.

► och tillämpningen ofta hänsynslös mot kvinnor. De flesta kvinnor som dömts till fängelsestraff i Afghanistan är dömda för sedlighetsbrott. I Afghanistans fängelser sitter kvinnor som rymt hemifrån, som stängts ut från sina hem, som begått äktenskapsbrott eller som prostituerat sig. Dessa kvinnor är oftast fängslade tillsammans med sina barn, vilka givetvis som medfångslade berövas rätten till skolgång.

Efter talibanregimens fall var en av de första uppgifterna för utländska experter att leta reda på de lagar som fortfarande var i kraft i Afghanistan.

Lagtextsamlingar och lagar letades fram vid domstolar, myndigheter, internationella universitet och hemma hos rättslärda. Nästa uppgift borde ha varit att analysera vilka av dessa lagar som fortfarande används, men detta har fortfarande inte gjorts. Istället antogs en ny grundlag (2004), som stadgar att inga lagar i Afghanistan får gå emot islam och att de lagar som är oförenliga med den nya grundlagen ska betraktas som förlegade. Detta ger domarkåren stort tolkningsutrymme.

Den nya grundlagen är intressant och den ger ett progressivt intryck. Grundlagen hänvisar till Afghanistans förpliktelser på den internatio-

Artikelförfattaren Sari Kouvo.

Även om steg har tagits för att eliminera diskriminerande lagstiftning, så är många av de "lagar" som

nella människorättsens område, men innehåller också en extensiv rättighetskatalog för både civila, politiska, ekonomiska och sociala rättigheter. För kvinnors del var ett av de främsta framstegen att den nya grundlagen föreskrev en kvot på omkring 25 procent för kvinnor i parlamentet. Under valprocessen underströk flera av de kvinnliga kandidaterna att de valt att kandidera eftersom grundlagen "gav dem rätt till det". Även om kvinnorna i parlamentet ibland har svårigheter med att göra sin röst hörd och även om de inte nödvändigtvis är solidariska med varandra eller med kvinnor i allmänhet, så är deras närvaro i parlamentet en inspiration, särskilt för unga kvinnor, och de har möjligheten att synliggöra problem. Det var till exempel de kvinnliga parlamentsledamöterna som påpekade att den regering som Karzai nyligen föreslog var alldeles för mansdominerad (bara kvinnoministern var kvinna).

Bristen på övergripande analys av gällande rättssystem har också inneburit att många möjliga konflikter inom rätten skyfflats under mattan. I april reagerade USA och europeiska stater starkt på ett fall där en afghansk man som fängslats och hotats med dödsstraff för att han 16 år tidigare konverterat till kristendomen. Efter intervention från högsta instans förklarades rättsprocessen mot mannen ogiltig och han åtnjuter i dag asyl

i Italien. Det här fallet "sopade fram" konflikten i grundlagen mellan religionsfrihet å ena sidan och mänskliga rättigheter å den andra. Visst, grundlagen skyddar religionsfriheten, men bara inom vissa gränser.

När jag tidigare i år diskuterade det afghanska rättssystemet med en domare från södra Afghanistan konstaterade han att "Afghanistan har många lagar, men ingen rättstillämpning". Det formella rättssystemet har knappast någonsin fungerat väl i de mer avlägsna hörnen av Afghanistan. Domare, advokater och jurister – de med utbildning och möjligheter – har lämnat landet under konfliktens olika skeden och på grund av den kontinuerligt instabila situationen har många av dessa valt att inte återvända. Följaktligen domineras den rättsliga sektorn av män med föråldrad och låg eller ingen utbildning, oftast enbart i sharia. Sekulärrätt och sharia har tidigare existerat sida vid sida i Afghanistan, men under talibantiden gavs prioritet till den islamska rätten uppblandad med den än mer konservativa sedvanerätten Pashtunwali. Denna mansdominerade, okvalificerade och oftast mycket konservativa rättsliga sektor är sällan ett stöd för kvinnor och med hänvisningar till islam och afghansk kultur blir kvinnor som vänder sig till polis, åklagare eller domstol sända tillbaka till sina familjer.

Tröskeln för en kvinna att vända

tillämpas fortfarande direkt diskriminerande och ibland livsfarliga för kvinnor, skriver artikelförfattaren Sari Kouvo.

BORJE ALMQVIST

sig till myndigheterna, till exempel i ett fall av mansvåld inom familjen, är hög och sannolikhetent att hon blir sänd tillbaka hem är överhängande.

Enligt den afghanska grundlagen har den högsta domstolen ett mycket brett mandat. Den är sista rättsinstans, den tolkar grundlagen och den administrerar de andra domstolarna. När President Karzai i januari 2006 skulle utnämna en ny högsta domstol, argumenterade Afghanistans förening för kvinnliga domare för att han borde utnämna i varje fall en kvinna bland de nio domarna. Shinwari förklarade att kvinnor inte kan vara domare vid högsta domstolen eftersom de har menstruation och inte tillåts döma någon till döden. En av frontfigurerna för föreningen för kvinnliga domare har konstaterat att inga framsteg kan göras vad gäller det afghanska rättsväsendets syn på kvinnor så länge Shinwari leder både domarkåren och ulamarådet.

Andra konstaterar att även om Shinwari är konservativ, är han också pragmatiker, och en av orsakerna till varför han så länge har hållit en så stark position är att han klarar av den fina balansgången mellan konser-

vativa och reforminriktade krafter. En av orsakerna till varför Shinwari troligen inte vill se kvinnliga domare i högsta domstolen är troligtvis att han inte skulle kunna tolerera att en kvinna som domare i högsta domstolen skulle ha makten att ändra manliga tings- och hovrättsdomares domar. Karzai lät den här gången

” ... inga kvinnor kan vara domare vid högsta domstolen eftersom de har menstruation och inte tillåts döma någon till döden.

bli att utnämna någon kvinnlig domare till högsta domstolen. Han lät antyda att det inte var omöjligt att han längre fram skulle kunna göra det men att det just nu inte var möjligt.

Jag har eftersträvat att i den här artikeln ge bilden av ett eroderat rättssystem i stort behov av återuppbyggnad. På grund av tvetydig lagstiftning och en ofta okunnig och korruperad domarkår kan varken kvinnor eller män räkna med en rättvis rättegång i Afghanistan. För kvinnornas del är dock tröskeln högre för att de ska vända sig till myndigheter eller domstolar med sina problem, eftersom kvinnornas problem i enlighet med afghansk kultur ska lösas inom familjen.

De kvinnor som tar steget och vänder sig till myndigheter eller domstolen ombeds ofta – med hänvisning till afghansk kultur – att återvända

hem, och ifall domstolen behandlar deras fall är det osannolikt att de dömer till kvinnans förmån, eftersom de egentligen anser att hon borde stannat hemma.

I artikelns början nämnde jag dock några motbilder. Det sköra ramverk som har skapats i Kandahar för att arbeta med fall av våld mot kvinnor är att en byrå med kvinnliga försvarsadvokater etablerats med hjälp av den tyska kvinnoorganisationen Medica Mondiale. De kvinnliga försvarsadvokaterna tar sig an fall där kvinnor kommit i kläm och de försöker finna rättsliga eller pragmatiska lösningar på kvinnornas problem. Deras arbete har fått vissa återverkningar i systemet (dock ej ännu inom domstolen) och bland annat har samarbete byggts upp mellan polisen, kvinnodepartementet och människorättskommissionen. Dessa institutioner hjälps åt för att lösa fall.

I norra Afghanistan har ett *Women's Human Rights Defenders*-nätverk etablerats, och detta försöker arbeta med det afghanska samhällets alldeles för ”toleranta” uppfattning om våld mot kvinnor (det är inte fråga om en man får slå sin hustru, snarare om varför och hur mycket). Det här är ett långsiktigt arbete som förhoppningsvis får återverkningar i rättssystemet. ■

Sari Kouvo är Jur. Dr. och människorätts- och genusrådgivare till EU:s speciella sändebud för Afghanistan.